

Viki Jakaša Borić

POTICAJ ZA BUDUĆNOST

Dvorci i ljetnikovci - kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja
međunarodni znanstveno-stručni skup
Hotel Turist, Varaždin
13.-14.10.2006.

Hrvatski teritorij obiluje reprezentativnim ladanjskim objektima koji svjedoče o njezinoj povijesti, kulturi i civilizacijskim dosezima. Međutim, njihovo stanje govori o nepostojanju sustavne brige i strategije za sanaciju i osmišljeno ili kreativno korištenje. Tema suvremenog korištenja dvoraca jedna je od aktualnih europskih tema, pa je u sklopu *Interreg IIIB Cades* programa nastao projekt *Villas*, u kojem sudjeluje i Hrvatska, a cilj mu je definirati prihvatljive strategije prenamjene dvoraca, kurija i ljetnikovaca pomoću kojih bi se pokrenuo mehanizam njihove obnove, održive namjene, a potom i gospodarskog razvoja.¹ U okviru spomenutog projekta u Hrvatskoj je održan drugi po redu znanstveno-stručni skup pod nazivom *Dvorci i ljetnikovci - kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja* koji je okupio stručnjake iz različitih područja, kao i sve zainteresirane za tu problematiku. Osim hrvatskih izlagača, sudjelovao je veći broj talijanskih kolega te nekolicina iz Velike Britanije, Austrije i Grčke. Izlaganja su bila podijeljena

u četiri osnovne tematske skupine: *Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje, Kriteriji vrednovanja, očuvanja i obnove, Evidencija i mreže dvoraca te Istraživanje*. U okviru prve tematske cjeline, *Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje*, prikazana su iskustva, uglavnom talijanskih kolega, u prenamjeni povijesnih građevina i njihovu kreativnom upravljanju. Unatoč srodnim problemima koji su nas povezali i doveli do zajedničkog projekta sa stranim partnerima, njihov odnos i aktivnosti u zaštiti i kreativnom korištenju povijesnih građevina daleko su zreliji, te kao takvi za nas zanimljivi i korisni. Svojim izlaganjima upoznali su nas s aktivnostima na razvijanju GIS multimedijalnog kataloga kulturne baštine kao i izradi internetskog portala kojim će se prikupljene informacije o povijesnim građevinama distribuirati korisnicima, što je neophodna baza za njihovo uspješno korištenje i obnovu.² Informirani smo o učinku i važnosti komercijalnih strategija u održivom gospodarenju povijesnim građevinama,

¹ Više o projektu i partnerima u Zborniku radova Međunarodnog znanstveno-stručnog skupa *Dvorci i ljetnikovci - kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Varaždin 2006. (u daljnjem tekstu: *Zbornik radova*).

² ROBERTO DI GIULIO, THEO ZAFFAGNINI, SILVIA BRUNORO, MADDALENA COCCAGNA, DANILA LONGO, EMANUELE PIAIA, Promotivne aktivnosti i strategije za prenamjenu i valorizaciju ruralnih građevina, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 103-112.

što podrazumijeva dobro promišljenu organizaciju, infrastrukturu, popratne sadržaje i daka-ko marketinški plan odnosno stvaranje *branda* spomenika kulture.³ Nekoliko predavanja bavilo se dvorcima kao potencijalom turističke smještajne ponude, odnosno resursom kulturnog turizma.⁴ U okviru tih predavanja saznali smo kako europske zemlje poput Španjolske, Njemačke, Francuske i Engleske uspješno gospodare ovakvim objektima pretvarajući ih uglavnom u hotele. Važno je naglasiti da su, zahvaljujući suradnji s konzervatorskim službama, povijesne strukture pril-

gođene suvremenim potrebama nove namjene na zadovoljavajući način, zadržavši pritom sve svoje kvalitete i prepoznatljivost.

Uzimajući u obzir problematiku hrvatskih dvoraca, izdvojila bih izlaganja o vilama regije Veneto⁵ i Regionalnom institutu za vile Veneta⁶ te izlaganje austrijskog kolege o Udruzi za zaštitu dvoraca, burgova i ruševina u Štajerskoj - Steirische Burgenverein.⁷ Pregledom stanja vila regije Veneto zaključuje se da je veliki broj vila u izvornoj funkciji rezidencijalnog stanovanja, a učestale su i kulturna

Crna Mliaka, Dvorac Zwilling-Fitbograd, snimila: V. Jakaša Borić

³ PETER ALAN ROE, Komercijalne strategije za kulturno povijesno naslijeđe, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 53-58.

⁴ AMELIA TOMAŠEVIĆ, Europski dvorci kao ekskluzivna hotelska ponuda u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 65-70; VLAS-TA KLARIĆ, Zajednica kulturnog turizma Hrvatske - izazov okrenut posjetiteljima, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 71-76.

⁵ ROBERTA GALLI, SARA SCRIMIEMI, Povijesni kontekst i postojeće stanje vila u Venetu, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 35-46.

⁶ COSTANTINO TONIOLO, Regionalni institut za vile Veneta: uloga u očuvanju vila na institucionalnoj razini, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 29-33.

⁷ EHRENFRIED MACHALKA: Steirische Burgenverein - udruga za zaštitu dvoraca, burgova i ruševina u Štajerskoj, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 47-52.

(knjižnice, multimedijalna događanja), turistička smještajna i kongresna namjena. Značajno je da je većina vila obnovljena sredstvima države, regije i lokalnih vlasti udruženima sa sredstvima vlasnika ili drugih privatnih investitora odnosno tvrtki. U obnovi i prenamjeni nekih od predstavljenih vila sudjelovao je Regionalni institut za vile Veneta. Riječ je o javnoj ustanovi koja stoga djeluje u skladu s regionalnim programskim ciljevima i smjernicama koje donosi Vijeće regije Veneto i Friuli Venezia Giulia na temu intervencija na graditeljskoj baštini. Cilj je Instituta u suradnji s vlasnicima vila osigurati sanaciju, pronalaziti najbolju namjenu i promicati obnovu. Institut je obvezan trošiti glavninu svojih sredstava za ostvarenje institucionalnih ciljeva kao što su donacije za neosigurane kredite, planiranje vlastitih restauratorskih radova, troškovi izvlaštenja i kupnja vila u ime Regije Veneta. Austrijski model nešto je drugačiji. Steirische Burgenverein je nevladina udruga kojoj je cilj pomaganje vlastima u zaštiti dvoraca, burgova i ruševina od propadanja, osveščivanje ljudi o vrijednosti spomenika te poticanje njihova istraživanja. Ostvaren je niz uspješnih revitalizacija zahvaljujući razrađenoj dugoročnoj strategiji. Sredstva se prikupljaju iz različitih izvora, što znači da postoje modeli financiranja koji, očito, uspješno funkcioniraju. Navedeni primjeri govore o postojanju brige i svijesti cjelokupnog društva o važnosti očuvanja graditeljskog naslijeđa.

Druga tematska cjelina, što i sam naslov govori, bavila se pitanjima kriterija vrednovanja

i obnove dvoraca te strategijama za prenamjenu i upravljanje kulturnim naslijeđem. Vrednovanje je temelj bilo kakvoj intervenciji na spomeniku kulture, te je stoga od iznimne važnosti za njegovu obnovu. Uvođenje novih kriterija vrednovanja i načina sagledavanja povijesnih građevina odražava se na konzervatorske stavove o njihovoj obnovi ili prenamjeni. Na primjer Veliki Tabor sagledan je u kontekstu svoga prostornog okruženja s kojim tvori kulturni krajolik, što implicira nove vrijednosti koje se moraju uzeti u obzir prilikom budućih intervencija u tom prostoru.⁸ Izdvojila bih izlaganje kojim se propitivao odnos zaštite i obnove/prenamjene postavljanjem pitanja impliciraju li dva pojma suprotnost ili komplementarnost. Analiziran je, naime, slučaj poljoprivrednog naselja Altilia u regiji Campobasso koje je nastalo u 18. stoljeću na rimskom amfiteatru. Riječ je o primjeru uspješne prenamjene koja je omogućila očuvanje i iščitavanje povijesne stratigrafije. Zaključuje se da je neupitan odnos komplementarnosti ukoliko je riječ o kvalitetnoj obnovi/prenamjeni kojom se štiti, razumije i interpretira povijesna struktura.⁹ Ovaj tematski krug završen je kratkim izlaganjem prof. Ščitarocija koji smatra da je potrebno uvesti kategorizaciju spomenika, odnosno točno određene konzervatorske kriterije, što bi bila osnova za utvrđivanje dopustivih zahvata prilikom obnove i mogućih intervencija na dvorcima. Prema njegovu mišljenju, neprilagodljivi konzervatorski uvjeti, kao posljedica nepostojanja jasnih vrijednosnih kategorija, često odbijaju i kočće ulaganja u prenamjenu i obnovu.¹⁰

⁸ BISERKA BILUŠIĆ DUMBOVIĆ, NIKOLINA VREKALO, Kulturni krajolik Velikog Tabora - prepoznavanje, vrjednovanje i zaštita, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 191-206.

⁹ EMILIO NATARELLI, GIUSEPPANTONIO VINCELLI, CARLA MASTANTUONO, GIANLUCA DI GIORGIO, Zaštita i obnova: suprotnost ili komplementarnost?, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 179-189.

¹⁰ MLADEN OBAD ŠČITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI, Kriteriji vrjednovanja dvoraca, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 143-158.

Treća cjelina bila je posvećena osuvremenjivanju izrade baze podataka spomeničke baštine, što je preduvjet za njezino sustavno istraživanje, vrednovanje, promicanje i korištenje. Nažalost, u Hrvatskoj proces evidencije i pravne zaštite dvoraca, kurija i ljetnikovaca nije dovršen; štoviše, u nekim je područjima tek nedavno započet. Vrednovanje, uz prethodno istraživanje, također je nedovršen posao službe zaštite, koji usporavaju brojni kriteriji koje valja zadovoljiti i donedavno nedovoljan broj stručnjaka koji bi se nesmetano mogli posvetiti tom poslu. Saznali smo da je pravnom zaštitom obuhvaćeno 4374 različitih kulturnih dobara na području Republike Hrvatske. Ona se upisuju u Registar kulturnih dobara koji čine tri liste - Lista kulturnih dobara od nacionalnog značenja, Lista zaštićenih kulturnih dobara i Lista preventivno zaštićenih kulturnih dobara. Kriteriji za odabir objekata za Listu kulturnih dobara od nacionalnog značenja još nisu izrađeni, te stoga još ne postoji diferencijacija odnosno kategorizacija zaštićenih objekata.¹¹ U okviru ove tematske cjeline govorilo se i o internetskim stranicama u službi promocije dvoraca. Analize su pokazale da vlastite internetske stranice ima samo 9% hrvatskih dvo-

raca, i to uglavnom oni s poslovnom namjenom.¹² Dani su konkretni prijedlozi kako bi stranice trebale izgledati, koje bi elemente trebale sadržavati i tko bi se trebao baviti njihovom izradom. Analizirana je i prometna dostupnost, što je jedan od najvažnijih preduvjeta za korištenje dvoraca u turističke svrhe.¹³

Četvrtom tematskom cjelinom obuhvaćeni su radovi uglavnom posvećeni rezultatima istraživanja na pojedinim objektima provedenim s ciljem što kvalitetnije obnove i prilagodbe suvremenim potrebama življenja, ali i revalorizacije degradiranih ili potpuno nestalih povijesnih struktura. Upoznati smo s idejnim rješenjima obnove kneževa dvora na Lopudu¹⁴ i kule Čipiko u Kaštel Novome¹⁵ kao i rezultatima istraživanja sklopa ljetnikovca Rubrizius-Galjuf-Doršner na Pilama u Dubrovniku,¹⁶ dvorca Odescalchi u Iloku,¹⁷ glavne zgrade Principovca - posjeda iločkog vlastelinstva,¹⁸ staroga grada Ivanca,¹⁹ stambeno-gospodarskog sklopa kurije Keglević u Topolovcu²⁰ i utvrde Stari grad Đurđevac.²¹

Predstavljanjem internetske stranice hrvatskih dvoraca - www.dvorci.hr završen je projekt

¹¹ NADA JAČMENICA ZUBIĆ, MARTINA KRIŽANIĆ, BRANKA KRIŽANIĆ, Evidencija i zaštita kurija, dvoraca i ljetnikovaca u Hrvatskoj u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 221-228.

¹² BOŽIDAR JAKOVIĆ, Web stranice u službi promocije dvoraca, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 229-239.

¹³ DAMIR KRAJNİK, VEDRAN IVANKOVIĆ, LEA PETROVIĆ, NIKŠA BOŽIĆ, Analiza prometne dostupnosti dvoraca Hrvatskog zagorja, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 241-249.

¹⁴ NADA GRUJIĆ, EGON LOKOŠEK, MATKO VETMA, Obnova Kneževa dvora na Lopudu, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 321-330.

¹⁵ KATJA MARASOVIĆ, IVO VOJNOVIĆ, Istraživanje i prijedlog obnove kule Čipiko u Kaštel Novome, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 343-350.

¹⁶ MAJA NODARI, ZEHA LAZNIĆ, Sklop ljetnikovca Rubrizius-Galjuf-Doršner na Pilama u Dubrovniku, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 331-341.

¹⁷ DRAGAN DAMJANOVIĆ, Klasicistička obnova dvorca Odescalchi u Iloku, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 363-371.

¹⁸ ANDREJ ŽMEGAČ, MARIJANA VOJTIĆ, Principovac - podružna zgrada iločkoga vlastelinstva, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 373-379.

¹⁹ EDUARD KUŠEN, Lokacija i temelji Staroga grada Ivanca kao gospodarsko dobro, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 381-390.

²⁰ VALENTINA ŠERBEC, NOVELA RIMAY FERENŠČAK, MARGITA MALNAR, Stambeno-gospodarski sklop kurije Keglević u Topolovcu, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 391-400.

²¹ ZDRAVKO ŠABARIĆ, Utvrda Stari grad Đurđevac i legenda o picokima, u: *Zbornik radova* (bilj. 1), 401-414.

Villas koji je zasigurno bio koristan i poticajan u kontekstu hrvatske problematike zaštite i obnove dvoraca, kurija i ljetnikovaca. Od velike važnosti bila je mogućnost razmjene iskustava sa stranim partnerima, ostvarenje kontakata i poticanje novih ideja. Na tragu zaključaka sa skupa o dvorcima održanog 2005. u Zagrebu²² predan je zahtjev za osnivanje Hrvatskog centra za dvorce i ljetnikovce u sklopu programa Cards i Phare. Centar za dvorce bio bi koristan ukoliko bi se bavio modelima financiranja, što je jedan od ključnih problema obnove, te savjetovanjem i pomoći vlasnicima, odnosno organizacijom i koordinacijom aktivnosti u vezi s prenamjenom. Kako ne bismo podilazili ukusu investitora i njihovim profilerskim nakanama ili zadovoljavali potrebe gospodarskog razvoja, a pritom nepovratno izgubili identitet i neponovljiva obilježja povijesnih građevina, konzervatorska služba mora biti uključena u taj proces. Zadovoljiti potrebe suvremenog korištenja i pritom očuvati povijesnu stratigrafiju osnovni je konzervatorski zadatak. Budući da su neki izlagači pokušavali "osvijestiti" konzervatore o mogućnostima oblikovnog razlikovanja starog zatečenog stanja i novoga, ističem da su premise na kojima se zasnivaju stavovi konzervatorske struke u vezi s obnovom i prenamjenom suvremena načela prema kojima nove intervencije koje označavaju kontinuitet građenja na povijesnim strukturama moraju biti u duhu vremena, izražene suvremenim jezikom i materijalima. Pretpostavlja se da su suvremene intervencije nova vrijednost, nova kreacija koja može doprinijeti vrijednosti spomenika, a ne samo nužna dogradnja bez kvalitete i značenja. Mogućnost imitacije i stvaranje pseudopovijesne arhitekture potpuno je isključena, i to u ime istine kao osnovne kvalitete

bilo kojeg umjetničkog djela, pa tako i arhitekture. Kvaliteta projekta obnove, uz poštivanje uvjeta, presudna je za konzervatorski stav. Kategorizacijom bi bilo teško unaprijed odrediti dopuštene intervencije na povijesnim građevinama zato što one često ne ovise o obimu, nego upravo o kvaliteti projekta obnove. Uspostavljanjem Liste kulturnih dobara od nacionalnog značenja izdvojiti će se građevine za koje će biti propisana potpuna zaštita, a slika o njihovu financiranju i mogućnostima intervencija na njima bit će jasnija.

Rad na evidenciji, osuvremenjivanju podataka, razradi metodologije dokumentiranja neophodan je za kvalitetno korištenje povijesnih objekata. Izrada modela financiranja, pronalaženje prikladne namjene, kvalitetni projekti obnove kojima će se uskladiti suvremeno korištenje i život povijesnih struktura, kao i marketinške aktivnosti kojima će se prenamijenjeni objekti plasirati na tržištu uključuju brojne stručnjake i čine pristup revitalizaciji interdisciplinarnim postupkom. S obzirom na pobuđeni interes i odaziv različitih stručnjaka čini se da svijest o potrebi djelovanja postoji, pa se može pretpostaviti da će uroditi rezultatima. No, proces prenamjene usmjerava i određuje i svijest, odnosno kulturološka razina investitora. Nažalost, svjedoci smo ekstremnih primjera degradacije ove vrste spomenika, a uzrok tomu upravo je pomankanje senzibiliteta, odnosno nerazumijevanje koncepta obnove i nesposobnost uvažavanja osnovnih karakteristika korištenja takvih objekata i življenja u njima. Stoga je razvijanje svijesti i odnosa društva prema spomeničkoj baštini jedan od zadataka, ali i uvjeta za kvalitetne rezultate obnove.

²² Šesnaest točaka zaključaka u Zborniku radova Međunarodnog znanstveno-stručnog skupa *Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, Zagreb, 2005.